

25. évf. 1. sz. 1978. január

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

A SZAKMAI INFORMÁCIÓ ÉS A SZAKKÖNYVTÁRAK*

Dr. Papp László

az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökhelyettese

A közművelődési törvény második cikkelyének 3. bekezdése a következőket szögezi le: „A közművelődés fejleszti a szocialista termelés és munka tudati feltételeit, és ezáltal kedvező lehetőséget teremt ahhoz, hogy a dolgozó ember eredményesebben végezze munkáját.” Más helyen a törvény megállapítja, hogy: „A közművelődés áthatja az emberi tevékenység, a társadalmi élet egészét. A közművelődés kiterjed a teljes személyiség alakítására, fejleszti az ismeretek befogadására, alkalmazására és továbbadására való képességet.”

E fogalmazás tükrében aligha merülhet fel kétség, hogy a szakmai információk szolgáltatása és felhasználása szerves része az átfogó értelemben vett közművelődési folyamatnak. A szakmai információk döntő módon hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a termelés eredményesebben folyjék; a szakmai információs rendszer működésének célja, hogy az emberek a szakmai ismereteket befogadják, alkalmazzák és továbbadják.

Szakmai információs rendszerünk korszerűsítésére, a kutatás-fejlesztés információellátásának javítására a Párt és a Kormány vezető szervei nagy figyelmet fordítanak.

A jól szervezett, hatékony szakmai tájékoztatás rendkívül fontos, mert társadalmi-gazdasági fejlődésünk feladatainak megoldása során különösen nagy gondot kell fordítani a hosszú távú külgazdasági politikára, a termelés szerkezetének fejlesztésére. Ennek megvalósításához viszont feltétlenül szükséges a hatékony *kutató-fejlesztő munka*. A hazai össztermelésnek kb. egyharmada – ezen belül a fontos iparágakban közel a fele – exportra kerül. Az export összértéke máris megközelíti a nemzeti jövedelem felét. Továbbhaladásunknak a termelékenység fokozása, a nemzetközi kooperáció és szakosítás fejlesztése

fontos előfeltétele. Ebből világosan kitűnik, hogy a gazdasági növekedés már most is, a jövőben pedig még inkább a gazdaságos export növelésétől függ. Ez pedig a termelési szerkezetnek a külpiaci igényeket figyelembe vevő és a mainál gyorsabb korszerűsítését, a kutató-fejlesztő munka hatékonyságának növelését követeli meg.

Ezt állapította meg – többek között – Pártunk Központi Bizottsága is legutóbbi ülésén, amikor a hosszú távú külgazdasági politika és a termelési szerkezet fejlesztésének irányelveivel foglalkozott.

A termelési szerkezet fejlesztése jól átgondolt, tervszerűen előkészített műszaki-fejlesztési politikát igényel. Ehhez viszont *céltudatos, korszerű és szervezett információszolgáltatásra van szükség.*

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1977. június 28-i ülésén megtárgyalta a tudománypolitikai irányelvek megvalósításának tapasztalatait, és állásfoglalásában – többek között – *meghatározta a szakmai információs rendszer fejlesztésének időszerű feladatait is*¹.

Ezt megelőzően a Kormány Tudománypolitikai Bizottsága (TPB) külön előterjesztés alapján is foglalkozott *a kutatás-fejlesztés információellátásával, az információs rendszer korszerűsítéséből adódó feladatokkal*, és megfelelő határozatot hozott. A határozat külön pontokban foglalkozik a kutató-fejlesztő munka és az irányító tevékenység információellátásának helyzetével, valamint a korszerűsítést, a továbbfejlesztést szolgáló feladatokkal².

* A Magyar Könyvtárosok Egyesületének IX. Vándorgyűlésén (Budapest, 1977. november 3–4.) elhangzott előadás.

1/ Az MSZMP KB tudománypolitikai irányelvei megvalósításának tapasztalatai és időszerű feladatai = Magyar Tudomány, 1977. 9 sz. p. 641–655.

2/ A kutatási-fejlesztési információ helyzete és korszerűsítésének feladatai = Műszaki Élet, 1977. 17. sz. p. 9–16.

A továbbiakhoz célszerűnek tűnik annak tisztázása, hogy mit kell szakmai információn, illetve szakmai információs rendszeren érteni.

A gazdasági tevékenység, ezen belül természetesen a kutatás-fejlesztést irányító és végrehajtó szervek információellátása is, részben igazgatási, részben szakmai jellegű információs forrásokra támaszkodik. A szakmai információs rendszer a gazdasági tevékenység – így a kutatás és fejlesztés, a termelés, az elosztás, a felhasználás – *hazai és külföldi eredményeivel kapcsolatos különféle szakmai információkat gyűjti, dolgozza fel és szolgáltatja*. Ezt a tevékenységet a minisztériumok és az országos hatáskörű szervek információs és szakkönyvtári hálózata végzi. Ez utóbbi egyben sok száz szakkönyvtáros munkaterületét is jelenti.

A Párt és a Kormány a fejlődés fontos feltételének tekinti a szakmai információellátás korszerűsítését, ezért szükséges, hogy a könyvtárosok megfelelő tájékoztatást kapjanak az ezzel kapcsolatos feladatokról, hogy a tervek valóra váltásában aktívan közreműködhessenek.

Hogyan jellemezhetnénk röviden szakmai információs rendszerünk fejlődését?

A szakmai információellátás egyik legfontosabb alapja a szakirodalom. A gazdaságirányítás reformja révén sokirányú fejlődés ment végbe az irányító szervek és a kutatóhelyek szakirodalmi informálódásának lehetőségeit és feltételeit illetően. A tárcák információs intézményei, a nagyobb intézetek, vállalatok könyvtárai – jobb lehetőségek kihasználásával – *az új igényeknek megfelelő szakirodalmi szolgáltatásokat vezettek be*.

Megkezdődött az irányítási munkát segítő tematikus és a fejlődési irányokat áttekintő összefoglalások készítése. Egyes tárcák kezdeményezték kutatási célprogramjaik szakmai információellátásának megszervezését, s növekedett az iparjogvédelmi – ismertebb nevén a szabadalmi – információs tevékenység is.

A szakmai információellátásban mind nagyobb a *nemzetközi információs kapcsolatok szerepe*. Szakmai információs rendszerünk fejlesztését sok szempontból meghatározza az, hogy a KGST Komplex Programja előirányozta a *Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) létrehozását*.

Az elmúlt hat évben az NTMIR már eddig kifejtett tevékenysége nyomán jelentősen megnőtt a szocialista országok eredményeiről szóló – egyelőre hagyományos formájú – tájékoztatás. Kialakult 18 nemzetközi ágazati alrendszer szervezete és működési területe. Előrehaladt a *szabványosítás*. Létrejöttek a közös *szakemberképzés* alapjai. A Nemzetközi Szabadalmi Információs Rendszer 1976-ban megkezdte – kb. 50 ország adatai alapján – a kísérleti *mágnesszalagos szolgáltatást*.

A szocialista országok tudományos akadémiai létrehozta a *Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer (MISZON)* alapjait.

Az ENSZ szervezeteinek információs programjaival és rendszereivel (Unesco–UNISIST, IAEA–INIS, FAO–AGRIS, ILO–ISIS stb.) is létrejöttek kölcsönös kapcsolatok. Ugyanakkor előfizetünk néhány tőkés országban működő információs intézmény mágnesszalagos információszolgáltatására. Mindezek jelentős mértékben bővítik a hazai információellátás lehetőségeit.

A szakmai információs tevékenység növekvő jelentőségű nem-szakirodalmi formái közül a kutatás-fejlesztéshez szükséges információcserét mind nagyobb mértékben segíti a *hazai és külföldi szakmai konferenciákon, bemutatókon, kiállításokon stb. való részvétel*. További figyelmet igényel az audio–vizuális információközlés fejlesztése is.

Mindezek ellenére nem tekinthető kielégítőnek a szakmai információellátásban a gazdaságirányítás reformja óta elért fejlődés. A bevezetőben vázolt feladatok szükségessé teszik az információellátás gyorsított ütemű korszerűsítését.

Miben foglalhatók össze a korszerűsítés legfőbb feladatai?

A szakmai információellátás korszerűsítésének fő feladata, hogy korunk rohamosan bővülő és differenciálódó gazdasági, tudományos és műszaki eredményeinek információáradatát *egyre rövidebb átfutási idővel dolgozza fel* és az ugyancsak növekvő és differenciálódó *információ iránti igényeket mind gyorsabban és pontosabban elégítse ki*.

Ezt a feladatot mind a szocialista, mind a fejlett tőkés országokban az információs hálózatok együttműködő, országos rendszerének megszervezésével igyekeznek megoldani. Ezzel párhuzamosan fejlesztik az együttműködést más nemzeti és nemzetközi információs rendszerekkel is. Mindezek során arra törekvesnek, hogy országosan – de lehetőleg nemzetközi vonatkozásban is – kompatibilis, új információs eszközöket és módszereket alkalmazzanak a számítástechnika, a mikrofilm, a reprográfia, az audio–vizuális információhordozók és az adatátviteli technika lehetőségeinek felhasználásával.

A hazai fejlődés útja az információs hálózat és az információs tevékenység rendszerszemléletű fejlesztésének meggyorsítása, a szakmai információs rendszerek országosan összehangolt együttműködésének kialakítása és szakképzett munkaerővel való ellátása.

Az Országos Szakmai Információs Rendszer (OSZIR) vonatkozó TPB határozatnak megfelelően az OMFBI irányításával – az érdekelt minisztériumokkal, országos hatáskörű szervekkel együttműködve – megkezdődött és 1978. III. negyedévére befejeződik a

fejlesztési koncepció kidolgozása. Ennek tartalmaznia kell az egyes minisztériumok szakmai információs rendszereinek fejlesztési koncepcióit, az NTMIR-ben való részvételhez szükséges országos érvényű kompatibilitási követelményeket, valamint a megvalósítás feltételeit.

Az OSZIR létrehozásában és működésében a szakkönyvtáraknak jelentős szerepük lesz.

A szakmai információknak ugyanis nem kizárólagos, bár legfontosabb forrásai ma és még sokáig a szakirodalmi dokumentumok. A szakirodalmi dokumentumoknak a gyűjtése, tárolása és rendelkezésre bocsátása pedig elsősorban *szakkönyvtári feladat*.

Minden információfeldolgozásnak fontos eleme az információkat tartalmazó hordozóknak – ezek között a szakirodalmi dokumentumoknak – a számbavétele és bibliográfiai feldolgozása. Ez a feladat nagymértékben a szakkönyvtárakra hárul.

Mind az információs szakintézményekkel közös szervezetben működő, mind a más intézmények keretében fenntartott szakkönyvtáraknak – bár eddig is részt vettek benne – a jövőben *fokozottabban be kell kapcsolódnia a szakirodalmi információs feldolgozó és szolgáltató munkába.*

A szakkönyvtárak által rendszeresített és fenntartott technikai szolgáltatásokat szervesen be kell illeszteni az OSZIR technikai szolgáltatásaiba.

A rendszerfejlesztési, kutatási, szervezési és módszertani feladatok a szakkönyvtári és szakmai tájékoztatási tevékenységben szorosan kapcsolódnak egymáshoz.

Mindez világossá teszi, hogy az OSZIR-nak a szakkönyvtárak lényeges alkotóelemei, szerves részei. Valójában az érdekelt, ill. érintett könyvtárak köre – a felsorolt funkciók jórésztét illetően – még tágabb is, mint a szoros értelemben vett szakkönyvtárak köre. Így például az *Országos Széchényi Könyvtár* központi szolgáltatásai (mindenekelőtt a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszere, a szakirodalmi dokumentumok hozzáférhetőségét biztosító központi címjegyzékek, valamint a kibontakozóban levő nemzetközi bibliográfiai adatcsere révén) a szakmai információs rendszernek kiemelkedő fontosságú elemei. *Az általános gyűjtőkörű felsőoktatási könyvtárak* ugyancsak fontos szerepet tölthetnek be az OSZIR-ben. Pl. a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára kötelezpéldány-gyűjteménye alapján az ipari katalógusok és prospektusok NTMIR-beli speciális információs rendszerének magyarországi nemzeti vezető szerve.

Szakmai információs rendszerünk fejlesztésének – de a már meglévő lehetőségek kihasználásának is – egyik fő akadálya a *szakemberhiány*.

A szakmai információs rendszerünkben jelenleg dolgozó – közép- és felsőfokú képzettséggel rendelkező – szakemberek egy része szakterületi (mérnöki, orvosi, tanári stb.) oklevelének megszerzése után sajátított el bizonyos könyvtári és dokumentációs ismereteket, más

része könyvtárosi képzettségét egészítette ki egyéb szakmai és információs ismeretekkel.

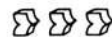
A szakmai információs rendszer intézményeiben a *szakkönyvtárosok száma sem elegendő*. Ezt jól példázzák a következő adatok: a 32 központi információs intézmény állományában (beleértve a nagykönyvtárakat is) 240 felsőfokú végzettségű könyvtáros dolgozik. A 202 kutató- és tervezőintézeti könyvtárban viszont csupán 96, az 1012 vállalati és üzemi szakkönyvtárban pedig mindössze 67 a felsőfokú végzettségű könyvtárosok száma. A közelmúltban az iskolarendszeren kívüli középfokú szakkönyvtárosi tanfolyamok is megszűntek.

Az információs intézmények részére fordítást végző, több mint 3000 szakember többsége idős. A fiatal szakemberek nyelvismerete ugyanakkor még nem kielégítő. A szakfordító- és tolmácsolás még nem fejlődött kielégítő színvonalra. Az egyetemokről és főiskolákról kikerülő fiatal szakemberek alig ismerik az információs forrásokat, még kevésbé az információs technika nyújtotta lehetőségeket. Ugyanakkor az információs technika szélesebb körű alkalmazásával kapcsolatban is mind gyakrabban jelentkeznek az egyes szakmákban szakmunkások és középzvezetők (pl. mikrofilmes és reprográfiai szakemberek) hiánya.

E problémákat az egyes információs intézmények, egyesületek által rendezett – képesítést nem nyújtó – tanfolyamok, sőt az ELTE-n megindult posztgraduális képzés is csak alig enyhítik.

A munkaerő-ellátási problémák megoldása tehát a kidolgozás alatt álló OSZIR koncepciónak is egyik sarkalatos feladata. *Az OSZIR koncepció megvalósítása*, mivel a közművelődés és a szakmai információszolgáltatás kapcsolata rendkívül jelentős, *túl mutat a szűken értelmezett szakszempontra*. A szakmai információs rendszer azáltal, hogy hozzájárul az összes információfelhasználó ellátásához – így képzettségük korszerű szinten tartásához és fejlesztéséhez is –, egyben hézagpótló szerepet tölt be az általános műveltség fokozásában s ezzel a sokoldalú műveltséggel rendelkező szocialista személyiség kialakításában.

A közművelődés teljes intézményrendszere, a szakmai információs intézmények és a könyvtárak, valamint az információs és a könyvtári szakemberek előtt nagy és megtisztelő feladatok állnak. Társadalmunknak kiemelkedően fontos érdeke e feladatok maradéktalan teljesítése.

Dr. PAPP L.: A szakmai információ és a szakkönyvtárak

Hazánkban a Párt és a Kormány a fejlődés fontos feltételének tekinti a szakmai információellátás korszerűsítését. Szakmai információs rendszerünk fejlesztését meghatározza a Nemzetközi Tudományos és Műszaki

Információs Rendszer (NTMIR) létrehozása. Az elmúlt évek során a tárcák információs intézményei, a nagyobb intézmények és vállalatok könyvtárai az új igényeknek megfelelő szakirodalmi szolgáltatásokat vezettek be. Az eddig elért eredmények még nem kielégítőek, ezért szükség van az információellátás gyorsított ütemű korszerűsítésére. Ennek érdekében az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság irányításával megkezdődött az Országos Szakmai Információs Rendszer (OSZIR) fejlesztési koncepciójának kidolgozása. Az OSZIR létrehozásában és működésében a szakkönyvtáraknak jelentős szerepük lesz. A cikk a továbbiakban foglalkozik a legfontosabb feladatokkal, a megoldandó problémákkal, a szakemberhiánnyal és rámutat azokra a felelősségteljes feladatokra, amelyeknek megoldása az információs intézmények és a könyvtárak szakembereire vár.

* * *

Dr. PAPP, L.: Die Fachinformation und die Fachbibliotheken

The modernization of information supply is considered by the Hungarian Socialist Workers Party and the Government as a significant condition of development. The development of the information system is determined by the establishment of the International Scientific and Technical Information System of the CMEA countries. During the past years information centres of the ministries as well as libraries of the larger institutes and enterprises introduced new information services suited to new needs. The results obtained until now are not yet satisfactory, therefore a modernization of the information supply is needed at an accelerated pace. Therefore, the elaboration of the development project of the National Scientific and Technical Information System has been started under the guidance of the State Committee of Technical Development. Special libraries will play an important role in the establishment of the System. Further on, the article deals with the most important tasks, the problems to be solved and the lack of specialist. It calls the attention to those objectives which are to be solved by the specialists attached to information centres and special libraries.

* * *

Д-р. ПАПП, Л.: Научно-техническая информация и научно-технические библиотеки

Партия и Правительство нашей страны считает одним из важнейших условий прогресса совершенствование системы научно-технического информационного обслуживания. Развитие на-

шей системы НТИ определяется созданием Международной системы научной и технической информации (МСНТИ). В прошлые годы информационными органами министерств и ведомств, библиотеками крупнейших учреждений и предприятий были внедрены в практику новые виды информационных услуг, соответствующие возникшим потребностям. Ввиду того, что достигнутые до настоящего времени результаты являются еще неудовлетворительными, стало необходимым ускорить работы по совершенствованию системы информационного обслуживания в стране. Именно этим и было обусловлено, что под руководством Государственного комитета по развитию техники была начата разработка концепции развития Государственной системы НТИ (ГСНТИ). В создании и функционировании ГСНТИ научно-технические библиотеки будут играть важную роль. Далее в статье говорится о предстоящих наиболее важных задачах, решаемых проблемах, нехватке специалистов а также указывается на наиболее ответственные задачи, решение которых возлагается на специалистов информационных органов и библиотек.

* * *

Dr. PAPP, L.: Scientific and technical information and the special libraries

In Ungarn erachtet die Ungarische Sozialistische Arbeiterpartei und die Regierung die Modernisierung der Versorgung mit Fachinformationen als eine wichtige Voraussetzung der Entwicklung. Die Entwicklung des Fachinformationssystem wird durch den Aufbau des Internationalen Wissenschaftlichen und Technischen Informationssystem der RGW-Länder entscheidend beeinflusst. Im Laufe der letzten Jahre führten die Informationsinstitute der Ministerien und die Bibliotheken der grösseren Institute und Unternehmen den neuen Bedürfnissen entsprechende Informationsdienste ein. Da jedoch die bisherigen Ergebnisse nicht befriedigend sind, ist eine beschleunigte Modernisierung der Informationsversorgung erforderlich. Um dies zu fördern, hat unter der Anleitung des Regierungsamtes für Technische Entwicklung die Ausarbeitung der Entwicklungskonzeption des Ungarischen Nationalen Fachinformationssystem (OSZIR) begonnen. In der Einrichtung und in der Arbeit des Fachinformationssystem kommt den Fachbibliotheken eine wichtige Rolle zu. Der Artikel erläutert die wichtigsten Aufgaben, die zu lösenden Probleme, den Mangel an Fachkräften und weist auf die Aufgaben hin, deren Erfüllung der Fachleute in den Informationsinstituten und Bibliotheken harrt.